

Joseph Weizenbaum

Životopis

Joseph Weizenbaum se narodil 8. ledna 1923 v Berlíně v židovské rodině. Po nástupu Hitlera nesměl dále studovat na reálném gymnáziu. V roce 1935 rodina emigrovala do Spojených států. Tam dokončil středoškolská studia a začal studovat matematiku na univerzitě. Po vstupu Spojených států do války byl povolán k vojenskému letectvu, kde působil v meteorologické službě. Po válce dokončil studium matematiky na Wayne University v Detroitu. Na této univerzitě pak zůstal, spolupracoval na konstrukci jednoho z prvních počítačů a na návrhu programovacího jazyka pro tento počítač. Opustil čistou matematiku, věnoval se nově vznikající „computer science“ (informatice) a publikoval řadu významných prací. Spolupracoval též s průmyslem, vytvořil první počítačový bankovní systém a podílel se na konstrukci prvních počítačových sítí. Zprvu působil externě na Stanford University, v r. 1963 byl povolán na Massachusetts Institute of Technology (MIT), kde byl jmenován profesorem informatiky; emeritován byl v r. 1988.

V sedmdesátých letech si stále více uvědomoval důsledky nekritického přijímání a používání počítačů pro společnost a stal se jak politickým aktivistou, tak počítačovým kacířem. Počítač se pro něj stal symbolem moderní vědy a vysoce rozvinuté technologie, které mohou vést do propasti. „Jen zázrak může svět ještě zachránit,“ říká, ale současně v tento zázrak věří.

Weizenbauma – k jeho překvapení i zklamání – nejvíce proslavil projekt ELIZA (1966), což byl „inteligentní“ konverzační počítačový program, napodobující rozhovor psychiatra (Elizy) s pacientem. Konverzace působí velice věrohodně a rafinovaně, ačkoli se v ní neděje v zásadě nic jiného, než že se (jako v psychiatrické konverzaci nebo hospodském rozhovoru) „pacientovi“ jako repliky vrací kusy jeho vět náhodně opatřené jinými začátky. Například z věty „Mám strašný hlad“ si zapamatuje jen *řetězec* písmen „strašný hlad“ a pak se soucitně ptá: „Jak dlouho už máte strašný hlad“ nebo „To je mi líto, že máte strašný hlad“. Vůbec ani „nepozná“, v jakém jazyce se konverzace vede. Pointa – zdá se – měla být v tom, že ani kdybychom pravidla programu milionkrát rozšířili, stejně by nemělo smysl hovořit o nějaké inteligenci počítače, o jeho „rozumění“, a že tomu tak musí být vždy, že počítače nemají a nebudou mít inteligenci, ledaže bychom (pod jejich nátlakem – tj. pod nátlakem lidí za počítači) znetvořili pojem lidské inteligence (tj. schopnosti rozlišovat, co je pravda a co

nepravda, co je správné a co nesprávné) k obrazu počítačů. Projekt se však dočkal úplně jiné odezvy: např. někteří psychiatři v něm začali spatřovat prostředek k automatizaci psychoterapie (zvláště ve státních nemocnicích). Jak později napsal Weizenbaum: „Čím jsou lidé hloupější, tím inteligentněji vypadají počítače“.

V roce 1976 vydal slavnou knihu *Computer Power and Human Reason – From Judgment to Calculation* (Počítačová moc a lidský rozum – Od soudnosti k počítání, W. H. Freeman, San Francisco 1975), která v němčině vyšla pod pádnějším názvem *Die Macht der Computer und Ohnmacht der Vernunft* – a *Moc počítačů a bezmoc (mdloby) rozumu*, a která z Weizenbauma udělala v očích jeho profesionálních kolegů disidenta a kacíře.

Své názory nejen na počítače, nýbrž na vědu, politiku a naši současnou situaci vyložil Joseph Weizenbaum v řadě rozhovorů a článků, zvláště pak v knihách *Kurs auf den Eisberg oder nur das Wunder wird uns retten – Kurs směr ledovec aneb zachránit nás může jen zázrak* (Pendo-Verlag, Zürich 1984) a *Wer erfindet die Computermýthen? Der Fortschritt in den grossen Irrtum – Kdo vymýšlí mýty o počítačích? Pokrok ve velkém omylu* (Herder, 1993).

Weizenbaum je členem organizace *Computer Professionals for Social Responsibility* (je nositelem ceny Norberta Wienera, kterou tato společnost uděluje) a podobné společnosti německé *Forum Informatikerin und Informatiker für Frieden und gesellschaftliche Verantwortung*.

Joseph Weizenbaum navštívil Prahu v listopadu 1998 na pozvání Goethe Institutu, kde na symposiu *Softmoderne – Literatur im Netz* (*Softmoderna – Literatura v síti*) vedl úvodní debatu s Oswaldem Wienerem: sešli se tak dva hlavní „pachatelé“: Weizenbaum jako (spolu)tvůrce počítačových sítí a Wiener jako předchůdce virtuální reality (svým „Bio-adapterem“ rovněž z šedesátých let).